

teko irakas-ordu guztietatik %55 finkatzen du Estatuak, gai-nontzeko %45 Eusko Jaurlaritzaren eskuetan gelditu delarik, hauetatik ikastetxeen autonomia ahal den maila gorena izateko behar diren orduak zehazteko bidea markatzen da ere.

Beraz, lortutakoa gure Herriaren normalkuntzarako eta gure Hezkuntzaren, eta bide batez Kulturaren, onerako ben e-benetan garrantzi handikoa dela pentsatzen dut. Bestalde, azken denbora honetan izan dugun eztabaida antzua, hots, publikoa versus pribatua eta horien artean ikastolak, behin betirako bukatzeko bidean dago, hemendik aurrera benetako erronka zera izan behar da: kalitatezko hezkuntza lortu. Hone-tarako bidea jarrita dago eta erantzuna guztien eskuetan dau-kagu.

XABIER ETXANIZ

HAUR ETA GAZTE-LITERATURA: KALITATEA EXIJITUZ GEROA PRESTATZEN

Haur eta gazte-literatura izan omen da gure liburugintzako arlo aberats eta normalizatuena, produkzio aldetik behintzat. Berrikuntza, aportazio edo garrantzi aldetik, behar bada ez da hain kontuan hartu, baina halere gure liburugintzaren nondik norakoa ikusteko balio digun parametroa izan daiteke.

Euskararen munduan egoera-aldaketa handiak eman dira azken hamabost urteetan; berreuskalduntzea, instituzio eta erakundeen lana, komunikabideen munduan, irakaskuntzan... eta liburugintzan ere bai. Urtebetean aldaketa gutxi ematen dira baina joera batzuk ikus daitezkeenez, nik haur eta gazte lite-raturaren munduko eboluzioa aztertuko dut, bere txikitasunean ere baliagarria izango zaigulakoan.

Eta hasteko azken bi urteotako produkzioa aztertuko dugu ondongo koadroan; 1991. eta 1992. urteetako haur eta gaz-te-literaturako liburugintza (datuak E.H.A.A. 91-12-5 eta 92-12-18).

	1991	1992	
	Guztira	Sor/itzul.	Guztira
Kriselu	–	0 / 4	4
Mensajero	–	0 / 10	10
Desclée-Alfaguara	13	0 / 14	14
Izar	6	0 / 4	4
S.M.	10	2 / 6	8
Bruño	6	0 / 2	2
Edelvives-Ibaizabal	14	1 / 19	20
Ibaizabal bizkaieraz	12	–	–
Pamiela	2	2 / 0	2
Elkar	55	14 / 33	47
Erein	7	9 / 7	16
Kili-kili	1	1 / 0	1
Fher	6	0 / 4	4
Ttarttalo	8	0 / 4	4
Troka	–	5 / 0	5
<i>Guztira</i>	171	34 / 111	145

1991n 275 liburu argitaratu ziren haur eta gaztetxoentzat eta horietatik 171 izan ziren literatur liburuak (151 itzulpen eta 20 euskaraz sortuak, %13).

1992an berriz, haur eta gazteentzat kaleratutako 243 liburuetatik 145 izan ziren literatur liburuak eta hauetatik 34 euskaraz sortuak (%21).

Garbi dago euskaraz ezer gutxi egotetik merkatua nahiko osaturik egotera pasa garela urte gutxitan, baina produkzioari begira argi eta garbi ikus daiteke itzulpenen morroi garela (1992an zazpi argitaletzek bakarrik argitaratu zituzten sor-lanak). Baina morroitza hau askoz handiagoa da ilustrazio-liburuetan, irakurtzen ez dakitenentzat edo irakurtzen hasi direnentzako liburugintzan.

Beraz, itzulpengintzaren nagusitasun horretaz gain, euskal haur eta gazte-literaturak duen hutsuneetako bat irakurle hasi berrientzako euskal produktoen eza izango litzateke. Espa-

rru honetan, estatuko argialetxeak edo bertakoen koedizioak dira nagusi.

AZKEN URTE HONETAN.

1992ko irailetik hona ez da aldaketa nabarmenik eman haur eta gazte-literaturan, aurreko urtetako korrente eta esparruak landu dira eta berrikuntza ttiki batzuk eman dira. Horixe izan daiteke, behar bada, azterketa honetako punturik interesgarriena, eta aldaketa horiek aipatzeari ekingo diogu orain.

Gazte-literatura

Gazte-literatura finkatu da (Branka sailak 28 liburu kale-ratuak ditu) eta bertako produkzioko lan interesgarrien ondoan (*Shangai Tom espazioko zaindaria* zientzia fikzioko nobela entretenigarria edo *Aurten aldatuko da nire bizitza* ihesaldiei buruzko nobela interesgarria adibide pare bat jartzeagatik) kanpoko lan aberats eta gomendagarriak ditugu (Rafik Schamiren *Eskua bete izar*, M. Marineaturen *Kasiopea* eta S. Ben-niren *Bitxilandiako animalia miresgarriak* hiru estilo ezberdin aipatzeagatik, eta klasikoen artean L. Carrolen *Alice* edo H. R. Haggarden *Salomon erregearen meategiak*).

Poesia haur eta gazteentzat

Urte askotako lehortearen ondoren gabonetan poesi liburu bat plazaratu zen: *Begi-niniaren poemak*. Aurretik egon dira prosa nahiko poetikoa duten idazlan batzuk (*Ametsetako mutila*, esaterako), baina azkenean badirudi haur eta gazteliteraturak didaktismoarekin duen borroka horretan literaturtasunak irabazi diola bataila bat. *Begi-niniaren poemak* liburuak, berez duen balioaz gain, leiho bat ireki du haur eta gazte-liburugintzaren munduan; azken urtetako hainbat idazleren literaturtasun nahi horren ildotik, liburua plazer-t resna moduan, elementu entretenigarri kontsideratzen da.

Eta atal honetan, dauden diferentzia eta distantziak mantenduz, aipatu beharko litzateke Pello Esnalen *Txukunago ibiltzen da kostako tren*a bertso-liburua. Bertsolaritza eta litera-

tura haurren mundura hurbiltzeko liburu entretenigarri eta aproposa.

Idazle berririk ez?

Ez dut idazle krisirik dagoenik esan nahi, baina oso sor-lan gutxi argitaratzen da (1993ko lehen bederatzi hilabeteetan bi sor-lan berri besterik ez dira kaleratu: Anjel Lertxundiren *Peru eta Marixe, mila eta bat komerixe* eta Juan Kruz Igerabideren *Txokolatea basoan*) eta gainera, argitaratzen diren lanak idazle ezagunek idatziak dira (J. Iturralde, Mariasun Landa, J. Ormazabal, Xabier Mendiguren E., Patxi Zubizarreta...). Nik ez dakit zein izango den idazlan-eza honen zergatia, baina sumatzen dut hau izan dela lehiaketaren bat edo beste desagertzearen arrazoia (Bilintx lehiaketa, esaterako), baina era berean 93 hone-tatik aurrera bi urtero egiten zen Bapore saria urteroko lehiaketa bilakatu da, aurrekoekin krontaesana badirudi ere. Eta lehiaketetaz ari garenez, azken Lizardi saria (iaz euskal haur eta gazte-literaturan izan zen bakarra) aipatu behar. Felipe Juaristik eskuratu zuen bere haur eta gazte-literaturako lehen lanarekin; helduen literaturatik haurrenara hurbilduz esparru hau hartzen ari den garrantzia erakusten digularik.

Bi izen eta hiru argitaletxe

Urte honetako balantzea egiterakoan norbait aipatu behar izanez gero, nik bi pertsona aipatuko nituzke: Patxi Zubizarreta eta Juan Kruz Igerabide.

Patxi Zubizarretak egindako itzulpen-lanez gain (*Ali Baba eta berrogei lapurrak* izan da azkena) liburu pare bat argitaratu du: *Matias Ploff-en erabakiak* (Lizardi saria 1991) eta *Gutun harri-garri bat*; baina honez gainera beste pare bat du inprentan. Patxiñemankortasun honek aipatzea merezi badu ere, bere estilo eta narrazioagatik ekarri dugu hona. Ahozko literatura-tik elementuak hartuz, poetikotasuna eta lirismoa zainduz, literatura plazererako tresna moduan eskaintzen digu.

Juan Kruz Igerabidek ere dobletea egin zuen Durangoko azokan arestian aipaturiko *Begi-niniaren poemak* eta *Tilintalan* liburuekin, horietaz gain *Txokolatea basoan* kaleratu du eta

beste poesi liburu bat eta ipuin-bilduma bat ere iragarri dizkigu urte amaierarako, denetara bost liburu 12-13 hilabetetan. Patxi bezala Juan Kruzek ere ahozkoatasuna landu izan du bere p rosan eta poesia hurbildu haur eta gazteen mundura. Azken hau izan da, dudarik gabe, Juan Kruzen aportazio interesgarriena. Bai *Begi-niniaren poemak* bai *Egun osorako poemak eta beste* liburuetan estetika berri bat ekarri du haur eta gazte-literaturara; lehena haikuen mundutik eta bigarrena ahoskera eta tradizioaren altxorretik.

Baina izen hauez gain argialetxe batzuen hasiera ere aipatu beharko genuke, Bilboko Troka edizioak, Euskal Herriko leiondak eta tradizioetatik abiatu den argialetxe honek bost titulu ditu argitaratuak bere Anboto bilduman eta pare bat Tatata izenekoan. Eta Troka honek bezala, 1993ko abenduan Irungo Alberdaniak ere haur eta gazte-literaturari ekin nahi dio esparru honetan oraindik ere merkatu bat, edo kriterio berririk, dagoela erakutsiz. Izan ere kriterio edo haur eta gazteentzako literatura ulertzeko beste modu bategatik hasi zen 1992ko abenduan Txalaparta argialetxea ere liburuak kaleratzen. Beraz, eta merkatu-zati handi bat (7-8 urtetatik 14ra) nahiko aseturik, normalizaturik edo osaturik egon arren, badirudi oraindik ere esparru horretarako asmo eta saio berriak ikusiko ditugula.

Merkatu normalizatua?

Baina haur eta gazte literaturaren arloa (gure liburugintzako arlo osatu eta aberatsena izanik ere) ez dago normalizatua, hutsune handiak daude agerian. Komikigintzarena esaterako; Kriseiluk kaleratutako itzulpenez gain *Asterix* eta *Tintin* ditugu euskaraz (denak itzulpenak) baina bazter batean geratu dira duela urte batzuetako *Habekomik* edo Erein argialetxeko komikiak (*Ipurbeltz*eko ale bereziak besterik ez dira kaleratzen). Lan handia egin arren, garbi dago arlo honek, dituen kostu eta zailtasunengatik, laguntza handiagoak behar dituela. Eta gauza bera gertatzen da Otik 7-8 urte bitarteko liburugintzan, ilustrazio-liburugintzan; azal gogorak, ilustrazio ugari eta koloreak

dituzten liburu hauen kostua handia denez gero, koedizioetara jotzen da eta kasu guztietan itzulpenetara.

Nabaria da arlo hauetan azken urtetan egin den esfortzua eta kaleratutako liburuen kopuru-igoera, baina gure ilustratzaile eta idazleen lanak bazterturik gera ez daitezzen zerbait gehiago egin beharko litzateke, eta alde horretatik agian, aldatu egin beharko lirateke diru-laguntzak emateko irizpideak.

Eta diru eta instituzioei buruz hitz egiten hasi garenez gero, ezin da utzi aipatu gabe Gipuzkoako Foru Aldundiak eginiko kanpainak («Badugu zer irakurri» eta «Idazleak eskoletara», azken hau E.I.E.ren laguntzarekin), interesgarriak baina agian gorago aipatutako hutsuneak ikusirik, batek pentsatzen du ez ote zen izango komenigarriagoa liburu-erosketak esparru behartsuenetan egitea... Hala ere, ongi etorriak izango dira beti horrelako kanpainak edo Donostia, Zumaia, Ordiziako... liburutegiek egindako lanak edo Eskoriatzako haur-liburuen mintegiaren zerbitzuak (atera berria duten aldizkari informatiboa barne) eta nola ez eskoletan eta hauen inguruan ari diren hainbat eta hainbat lagunen lan isilia eta jarraia, didaktikaren menpekotasunetik aterata, haur eta gazteei liburuaren edertasuna eta irakurketaren plazera erakutsiz.

Kalitate-labela

Hasieran aipatu dugu: 1991n 171 literatur liburu argitaratu ziren haur eta gazteentzat, 1992an 145 izan ziren (ia hiru liburu astero), eta azken urte honetan ere badirudi kopurua jaitsi egingo dela, baina hala ere, ia-ia ezinezkoa da liburu guzti horiek ongi ezagutzea. Badira lagungarri gerta daitezkeen elementu batzuk Eskoriatzako Haur liburu mintegiak kaleratzen duen Irakur gida edo prentsan plazaraturiko erreseinak, esaterako, baina garbi dago kritika eta informatzeko medioak falta direla. Baina behar bada hori baino okerragoa nik dudan inpresioa, ikusirik haur eta gazte-literatura ikastetxetan saltzen delarik %80 batean, nik uste dut irakasle edo arduradun askok ez dutela liburuaren kalitatea kriterio moduan. Ezin baita ulertu bestela gaizki itzulitako, errataz jositako edo hizkuntz erregistro desegokiak dituzten liburuak, ongi itzuli, erratarik

gabe eta hizkuntz erregistroak egokiak dituztenak beste saltzea. Edo konnotazio biolento edo matxistak dituztenak, bestelakoak bezainbeste saltzea. Hor zerbait gaizki dago. Edozein argitaletzek kaleratu dezake nahi duena eta nahi duen moduan, baina eroslearen edo erosteko agindua ematen duenaren ardura da liburu horren geroa, eta hemen ere, sagarrak erosterakoan bezala, ezin ditugu onartu lizunduta, ustelduta edo gustoko ez zaizkaigunak. Aukera zabaltzen ari delarik, kalitate-mailan exijenteagoak izan behar dugu. Momentu honetan erosleon eskutan baitago hurrengo urtetako euskal haur eta gazte-literatura.

LUZIEN ETXEZAHARRETA

IPAR EUSKAL HERRIAN DATOZEN EUSKAL KULTUR EREDUEN BILAKETAN

Euskal kulturaren agerpenen aurkikuntza ez da uste daitekeen bezain erraza Iparraldeko landetan. Oro har euskararen erabilpenean jartzen dugun «euskal kultura» guti plazaratzen da. Irakaskuntzaren alorrean diren gauzak hainbeste negoziaketa, salaketa publiko, aitzin ala gibelerako urratsak, gehienbat denen ikusian dira. Kulturaren eremua aipatzean euskarazko sorkuntza aipa daiteke literatura, antzerki, kantagintzan. Baina arte plastikoetan, dantza, pintura edo solasaldietan euskaltasuna maiz zalantzazkoa gertatzen da.

Iparraldeko euskal kultura, nabaritzen denez Uztaritzeko Euskal Kultur Erakundearen asmo, eginkizun eta etorkizunerako gogoetetan sartua da. Argi da ere Pizkundea, Iparraldeko euskal kultur taldeen federakuntzan egoera pausaldi batean dela, administrazioekiko negoziaketa batzuk bultzatu ondoren. Euskal komunikabideak, irrati, telebista ala prentsa ezberdinen orrialdeak gogoetarik gabe daude euskal kulturari buruz. Oraindik bakar batzuen urratsei baizik daiteke lot kulturari buruzko gogoeta zabala. Izen batzuen inguruan, apaltasunezko aipamenak daude, Beñat Axiari, Mizel Theret,